

Guia Diàleg ambiental a Catalunya

2024

Crèdits

Autoria

Equip d'INSTA, Serveis Jurídics Ambientals.

Revisió externa

Tésera Mediació.

Disseny i Maquetació

Saurines. Cooperativa de Creació Audiovisual i Producció Cultural.

Setembre 2024.

Impulsa:

Promou:

Finança:

Índex

1. Presentació de la guia	06
2. Objectius de la guia	08
3. Conflictes ambientals a Catalunya	10
3.1. Els conflictes ambientals	11
3.1.1. Característiques dels conflictes ambientals	11
3.1.2. Causes dels conflictes	12
3.1.3. Fases dels conflictes	13
3.1.4. Dinàmiques dels conflictes	13
3.1.5. Fases d'intervenció als conflictes	15
3.1.5.1. Anàlisi de la situació	15
3.1.5.2. Desenvolupament del procés	17
3.2. Gestió de conflictes	17
3.3. Conflictes Ambientals a Catalunya	19
4. Diàleg Ambiental: Una nova proposta per a l'abordatge constructiu del conflicte	21
4.1. Què és el Diàleg?	22
4.2. Diàleg per a la transformació dels conflictes de component ambiental	24
4.3. Avantatges i desafiaments del diàleg	25
4.4. Condicions per al diàleg ambiental	26
4.4.1. La persona facilitadora de diàleg: funcions i qualitats	27

5. Eines i tècniques per facilitar el Diàleg Ambiental	29
5.1. L'enfocament restauratiu	30
5.2. El procés restauratiu	32
5.3. Les pràctiques restauratives	32
5.3.1. Tècniques restauratives bàsiques	33
5.3.2. Els cercles	35
5.3.2.1. Els cercles de diàleg per la provenció	35
5.3.2.2. Els cercles restauratius	39
5.3.3. Beneficis d'aquesta metodologia	41
5.3.4. La persona facilitadora en pràctiques restauratives	42
6. Estudi de cas de Diàleg ambiental a Catalunya	43
6.1. Context	44
6.2. Disseny de l'actuació	44
6.2.1. Objectius de la prova pilot	44
6.2.2. Metodologia	45
6.2.3. Participants i grups d'intervenció	46
6.2.4. Fases de la intervenció	47
6.2.4.1. Dinàmica reunions per grups	48
6.2.4.2. Dinàmica de la reunió conjunta	51
6.2.5. Avaluació	54
7. Recomanacions	55
8. Referències bibliogràfiques	57
Annexos	61

Presentació de la guia

1.

1. Presentació de la guia

Els reptes ambientals actuals com el canvi climàtic, la protecció de la biodiversitat o la transició energètica creen debat i sovint confronten interessos divergents. Així, apareixen al territori tensions o conflictes entre els actors que poden acabar condicionant la protecció del medi ambient.

Fins ara, la resposta als reptes ambientals s'ha centrat en les eines tècniques, científiques o jurídiques que, tot i ser indispensables, no han estat suficients per garantir la resolució de les tensions i una protecció ambiental plena. Per aquests motius, des d'INSTA hem volgut completar la nostra acció tècnica i jurídica amb un nou eix centrat en el diàleg ambiental.

Per tal de desenvolupar-lo, hem creat el projecte: "Diàleg ambiental per al futur de totes"¹. Una de les accions previstes al projecte és precisament aquesta guia de diàleg ambiental que hem estructurat en tres eixos que ens semblen clau a l'hora d'afrontar els conflictes ambientals:

- **Diagnòstic dels conflictes:** Els conflictes ambientals són complexos tant per la diversitat d'actors, com per la dels interessos i necessitats divergents. Tenir coneixements sobre les relacions dels actors i les diverses etapes del cicle de vida del conflicte ajudarà a dissenyar l'actuació més realista i eficient possible.
- **L'enfocament restauratiu:** Hem definit el concepte de diàleg ambiental a partir del fonament de les pràctiques restauratives, basades en la cura de les relacions humanes. Per nosaltres, és important reparar els vincles entre els actors, ja que els pot ajudar a millorar la cooperació entre ells/es per protegir el medi ambient.
- **Eines pràctiques:** Aquesta guia ofereix un ventall d'eines per ajudar els actors a posar en pràctica el diàleg ambiental, i a més presentem un exemple pràctic d'aplicació (prova pilot realitzada en el marc del projecte esmentat).

¹ Projecte finançat dins el marc de Projectes Singulars de promoció del cooperativisme, creació de cooperatives i projectes de suport a les cooperatives i entitats de l'economia social i solidària, regulada a l'Ordre EMT/167/2021, de 2 d'agost, Finançat pel departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya

Objectius de la guia

2.

2. Objectius de la guia

L'objectiu principal d'aquesta guia és dotar les persones interessades de les eines necessàries per poder implementar el diàleg ambiental, amb la intenció de transformar els conflictes en una oportunitat per protegir el medi ambient i les relacions humanes.

Per assolir aquest objectiu principal, es marquen els objectius específics següents:

- Establir les característiques dels conflictes ambientals.
- Analitzar el concepte de diàleg ambiental.
- Presentar les eines i les tècniques que fomenten el diàleg ambiental.
- Promoure el diàleg ambiental a partir de l'enfocament restauratiu, com a principal eix conceptual i tècnic.
- Presentar una experiència pràctica de l'aplicació de les pràctiques restauratives en un cas de diàleg ambiental a Catalunya.

Conflictes ambientals a Catalunya

3.

3. Conflictes ambientals a Catalunya

3.1. Els conflictes ambientals

La crisi climàtica actual lligada a la sobreexplotació i a la lluita pels recursos naturals, així com els impactes negatius de les diferents activitats humanes envers el medi ambient, han provocat l'empitjorament de la qualitat de vida de les persones i de la resta d'espècies (tant animals com a vegetals) del planeta, la pèrdua d'hàbitats i la degradació dels ecosistemes, entre d'altres. Aquesta realitat ha generat un increment dels conflictes ambientals i, en conseqüència, una preocupació social progressiva i l'aparició de nombroses organitzacions dedicades a protegir el medi ambient.

La definició de conflicte ambiental és molt variada segons la bibliografia que es consulti. Per exemple, Carbonell et al. al capítol 12 del "Llibre de la Mediació de Catalunya" (2010), el defineixen com "un tipus particular de conflicte social on la problemàtica que es tracta té a veure amb la qualitat de vida de les persones o amb les condicions ambientals" (p. 757). D'altra banda, Alonso et al. (2021) posa èmfasi en la importància de la part social en els conflictes ambientals, i Orellana (1999) suggereix una diferenciació entre conflicte ambiental i conflicte socioambiental.

3.1.1. Característiques dels conflictes ambientals

Els conflictes ambientals es caracteritzen per una complexitat elevada a causa de la varietat d'interessos (econòmics, polítics, jurídics, socials o ambientals), de temàtiques afectades, i de la diversitat i el nombre d'actors implicats. Aquesta complexitat també està reforçada per altres característiques:

- Són aleatoris i imprevisibles, és a dir, poden sorgir en qualsevol moment i per múltiples causes.
- Tenen caràcter dinàmic i són canviants.
- Poden tenir caràcter local, supralocal o transfronterer.
- En alguns casos, la seva naturalesa difusa pot dificultar la identificació de l'impacte i de la comunitat afectada.
- El seu contingut sol ser multidisciplinari, cosa que implica que per a la seva gestió requereix de la intervenció de diferents agents amb disciplines molt variades.

Analizar y entender las características de un conflicto es indispensable para poder abordarlo desde el diálogo.

3.1.2. Causes dels conflictes

Christopher W. Moore, un autor destacat en el camp de la resolució de conflictes i de la construcció de pau, proposa un enfocament que emfatitza la transformació de conflictes, més que la seva mera resolució. Al seu llibre "The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict" (2014) ofereix una descripció detallada de les causes i les dinàmiques dels conflictes. Pot ser útil considerar-ne el marc d'anàlisi, que es pot adaptar per entendre les causes específiques dels conflictes ambientals:

- **Interessos en conflicte:** Es refereix a les diferències en les necessitats, els desitjos o les demandes de les parts involucrades. En el context ambiental, això podria incloure interessos econòmics versus interessos de conservació, com el desenvolupament industrial davant de la preservació d'hàbitats naturals.
- **Diferències en valors:** Es relaciona amb les diferents maneres de veure el món i el que es considera important. En conflictes ambientals, això sovint es manifesta en discrepàncies entre valorar el medi ambient pel seu valor intrínsec versus la seva utilitat per a l'ésser humà (valors ecocèntrics vs. antropocèntrics). Quintana (2001) descriu el següent: "els valors es basen en conviccions sobre el què és correcte i incorrecte, el què és bo i el què és dolent, el què és just i injust. Valors diferents no haurien de comportar necessàriament conflictes. Aquests només sorgeixen quan els diferents valors no es tenen en compte o quan es presenten amb exigències d'exclusivitat" (p.11).
- **Relacions interpersonals:** Els conflictes sovint tenen una dimensió relacional on les històries prèvies d'interacció poden influir en la percepció i la conducta durant el conflicte. Als conflictes ambientals, les relacions prèvies entre empreses, comunitats locals i governs poden complicar les negociacions.
- **Diferències estructurals:** Això fa referència a desigualtats en el control, el poder, la jurisdicció o la representació. A nivell ambiental, això es pot veure en la desigualtat d'accés a recursos naturals o en la representació desigual en els processos de presa de decisions. Quintana (2001) detalla que, per exemple, estarien relacionats per una limitació a l'autoritat, manca de recursos financers o recursos humans, limitacions geogràfiques o manca de temps, indicant també el verticalisme jeràrquic.
- **Conflictes d'informació:** Involucra desacords sobre la interpretació de dades, que és comú als conflictes ambientals on diferents parts poden tenir diferents interpretacions d'estudis científics o dades sobre l'impacte ambiental.

3.1.3. Fases dels conflictes

Tenint en compte la perspectiva de Willian Ury (2005) i d'altres autors destacats de la transformació de conflictes i construcció de pau, i l'experiència pròpia, identifiquem les fases següents dels conflictes:

- **Conflicte latent o canvis i senyals que poden desencadenar un conflicte:**
Aquests senyals poden anar lligats a canvis estructurals a la societat com una nova llei o la seva modificació. En aquesta fase encara és complicat percebre el conflicte.
- **Escalada:** Etapa inicial on les tensions i desacords comencen a manifestar-se clarament. En aquesta fase, les parts incrementen l'hostilitat. Alonso, et al. (2021) fa una breu aproximació sobre aquesta fase indicant que en un primer moment els actors senten una incomoditat per una cosa negativa que els està succeint. Tot seguit, es passa a la consciència quan l'actor principal del conflicte no troba una solució per si mateix i comença a buscar possibles culpables del seu problema, l'escalada segueix amb l'enfrontament on comencen a aparèixer aliats (plataformes d'afectats, etc.). Posteriorment es passa a la crisi, on moltes vegades es prenen accions per part dels qui tenen el conflicte per solucionar-lo de manera poc correcta i ètica. Tot i que no ha de ser així en tots els conflictes. Aquí es poden identificar els interessos i les necessitats dels diferents actors.
- **Estancament:** Passa quan les parts involucrades s'adonen que el conflicte no es pot guanyar fàcilment i els costos de continuar són alts.
- **Transformació del conflicte:** Els conflictes permeten la transformació de les visions, creences, possibilitats i empatia de les persones, cosa que és una gran oportunitat per aconseguir un canvi i millorar les relacions entre les parts i en conseqüència assolir la pau. Aquesta transformació permet també un canvi en l'estructura del conflicte
- **Desescalada:** Involucra la cerca de solucions, negociació i mediació per trobar un terreny de diàleg comú.
- **Reconstrucció/Reconciliació:** Etapa on es treballa cap a la cura de les relacions i la reconstrucció de comunitats o relacions danyades.

3.1.4. Dinàmiques dels conflictes

Una visió interessant per mirar els conflictes i les seves dinàmiques ens l'ofereix John Paul Lederach (2009), quan proposa que "la transformació de conflictes significa preveure els fluxos i refluxos dels conflictes socials, i donar resposta de manera que es converteixi en una oportunitat per crear processos cap a un canvi constructiu, que redueixi la violència, faci créixer la justícia en les interaccions directes i les estructu-

res socials i doni resposta als problemes reals de les relacions humanes” (p.33).

L'autor ens ajuda a descriure les possibles dinàmiques dels conflictes i les interaccions entre les persones, que es descriuen a continuació:

1**Cicles de conflictes:**

Lederach visualitza els conflictes com a cicles o espirals que poden escalar i desescalar. Els conflictes solen començar amb petites desavinences o tensions que, si no es gestionen adequadament, es poden intensificar i esdevenir confrontacions més serioses. La clau del seu enfocament és atendre aquests cicles i treballar en punts crítics que poden transformar el conflicte de manera que promoguin la pau i la reconciliació.

2**Estructura del conflicte:**

Proposa que els conflictes estan compostos per diferents nivells d'actors: líders amb alt perfil (líders nacionals o internacionals), líders de nivell mitjà (líders d'ONGs, líders religiosos, acadèmics) i líders de base (líders locals, comunitaris). Cada nivell juga un rol fonamental en la dinàmica del conflicte i en la seva resolució, i les intervencions s'han de dissenyar per involucrar actors a tots aquests nivells.

3**Enfocament en relacions:**

Una de les contribucions més significatives de Lederach és el seu èmfasi en les relacions. Per ell, els conflictes sorgeixen de i afecten les relacions, per la qual cosa la resolució s'ha de centrar en la reconstrucció i la transformació. Això implica anar més enllà de solucionar problemes immediats per abordar les percepcions, emocions i estructures subjacents que sostenen el cicle de conflictivitat.

4**Processos d'aprenentatge:**

Considera que la transformació de conflictes implica processos d'aprenentatge continu tant per als individus com per a les comunitats afectades. Les parts involucrades han d'aprendre a entendre els seus conflictes de noves maneres, explorar solucions innovadores i adaptar-se a les realitats canviants, cosa que requereix flexibilitat i creativitat.

5**Construcció de la pau sostenible:**

També indica que la pau no és simplement la manca de violència, sinó la creació d'una societat justa, saludable i sostenible. Això requereix esforços perllongats i compromisos a llarg termini per canviar les estructures i processos que generen i perpetuen conflictes. Involucra treballar en la justícia, la reconciliació i la integració social de manera que s'abordin les arrels del conflicte.

6**Creativitat i Innovació:**

Finalment, l'autor emfatitza la necessitat de creativitat i innovació a la resolució de conflictes. Proposa que les solucions efectives sovint emergeixen de la capacitat de pensar més enllà de les formes convencionals i de trobar maneres creatives per connectar les persones i curar relacions trencades.

En resum, les dinàmiques dels conflictes són complexes i multifactorials, i la seva transformació requereix d'un enfocament holístic que entengui i abordi aquestes complexitats a través de la innovació, l'aprenentatge continu i un compromís profund amb la reconstrucció de relacions i estructures per a una pau duradora.

3.1.5. Fases d'intervenció als conflictes

Per poder intervenir en els conflictes ambientals cal tenir claredat sobre quines són les fases. Per fer-ho ens hem basat en la guia elaborada per Entretantos "La mirada mediadora en els conflictes socioambientals" (Alonso Leal et al., 2021), i en la nostra experiència.

Aplicarem el terme diagnòstic-acció per referir-nos a la idea que l'anàlisi del conflicte no és un procés extern ni passiu, sinó que es realitza en col·laboració directa amb les persones involucrades. És un enfocament dinàmic que implica un acostament progressiu a la situació on l'anàlisi es va enriquint a mesura que es dialoga, s'escolta i es recullen les diferents perspectives dels actors. També permet obtenir una visió més completa i dinàmica del conflicte, basada en la comprensió de les relacions, les emocions, els interessos i les estructures que el conformen.

3.1.5.1. Anàlisi de la situació

Per dissenyar les fases d'intervenció caldrà fer una anàlisi aproximant-nos al conflicte, utilitzant les entrevistes amb les parts implicades. Per a aquesta anàlisi ens serviran els ítems següents:

Context:

- **Història del conflicte:** Explorar la trajectòria històrica de la relació entre les parts involucrades, incloent-hi els factors polítics, socials i econòmics que han contribuït al conflicte ambiental..
- **Factors culturals:** Analitzar com les creences, els valors i les pràctiques culturals de les parts en conflicte influeixen en la seva percepció del medi ambient i els seus recursos.

Parts implicades:

- **Directa i indirectament afectades:** les parts implicades en un procés de diàleg són aquelles que estan afectades per una situació, tenint en compte la seva diversitat (poder, responsabilitat,...).

Les parts directes són aquelles persones o grups que estan directament involucrats en l'origen, el desenvolupament o l'impacte immediat del conflicte. Són els qui experimenten el conflicte de manera més intensa i visible, i sobre els qui el conflicte té

una influència directa.

Les parts indirectes són aquelles persones o grups que no estan directament al centre del conflicte, però que es poden veure afectats o tenir algun interès en com es desenvolupa i resol el mateix. La seva participació o impacte pot ser menys evident, però el seu paper continua sent rellevant.

- **Diferenciar les persones del problema:** L'enfocament de separar les persones del problema prové del camp de la negociació col·laborativa, i és un dels principis fonamentals del mètode desenvolupat per Ury, Fisher i Patton (2011), en què proposen que, per resoldre un conflicte de manera efectiva, és crucial separar les persones del problema. Això permet que les emocions i les percepcions personals no interfereixin amb l'anàlisi i la solució del problema en si mateix..

Relacions:

- **Qualitat de les relacions:** Examinar el nivell de confiança, col·laboració o confrontació entre els actors principals (comunitats, empreses, governs, ONG, etc.).
- **Actors clau i nivells de lideratge:** Identificar els actors involucrats en diferents nivells (local, intermedi i alt) i les seves interaccions per entendre millor la dinàmica del conflicte.

Percepció i necessitats:

- **Necessitats dels actors:** Identificar les necessitats, preocupacions i interessos subjacents de cadascuna de les parts i com perceben el conflicte.
- **Impacto emocional y simbólico:** Avaluar com el conflicte ha afectat les persones emocionalment, i si hi ha símbols o elements culturals importants que estiguin en joc.

Espais de diàleg:

- **Capacitats per al diàleg i la negociació:** Avaluar si hi ha o es poden generar espais de diàleg entre les parts, i si les parts tenen la capacitat i la disposició per negociar.
- **Factors de poder i influència:** Examinar com les dinàmiques de poder influeixen en les relacions i el potencial per resoldre el conflicte.

Transformació:

- **Oportunitats pel canvi:** Identificar oportunitats per transformar el conflicte en una oportunitat d'aprenentatge, millorar de relacions i canvis estructurals cap a un maneig més just i sostenible dels recursos ambientals.

3.1.5.2. Desenvolupament del procés

Els punts analitzats serviran per poder dissenyar el procés de diàleg tenint en compte els punts següents:

- Temps amb què comptem.
- Apropament als actors implicats.
- Coneixement de l'estructura del conflicte i escoltar les expectatives, els interessos, les necessitats i els interrogants que puguin sorgir entre les parts sobre el procés.
- Identificar els temes que cal tractar i construir una agenda conjunta.
- Elaborar les propostes definides per les parts, i consensuar els acords aconseguits amb el diàleg.
- Seguiment del compliment dels acords, per donar més confiança i seguretat a les parts implicades, i al seu compromís en la seva aplicació.

3.2. Gestió de conflictes

Com hem vist fins ara, els conflictes ambientals poden sorgir per la disparitat d'interessos, necessitats, posicions, absència de comunicació o relacions, entre d'altres, pel que fa a la gestió del medi ambient i que afecten la qualitat de vida de les persones o de les condicions ambientals d'on viuen, i per abordar-los es poden utilitzar diferents enfocaments o tècniques.

En general, depenent del grau de dificultat o complexitat, hi ha diferents formes o mitjans d'intervenció per abordar els conflictes on el nivell d'autonomia de les parts afectades és divers (vegeu el quadre 1). A continuació n'explicarem breument alguns:

Via judicial: És la manera clàssica de resoldre conflictes. Es refereix als procediments jurisdiccionals, és a dir, la via és executada a través dels òrgans d'administració de la justícia com els jutges, tribunals i corts de justícia. D'aquesta manera, davant d'un conflicte o controvèrsia, les demandes o reclamacions són sustentades davant dels jutges i tribunals que seran els encarregats de resoldre la controvèrsia sorgida entre les parts i d'emetre una resolució conforme a la llei aplicable i que és d'obligat compliment. En aquesta via, són els jutges els que donen la raó o reconeixen el dret d'alguna de les parts del litigi i són els encarregats de fer executar allò que s'ha jutjat, mentre que les parts no controlen el curs del procediment ni tampoc el seu resultat.²

² A Espanya, la resolució de conflictes en l'àmbit ambiental es pot plantejar davant de la jurisdicció penal, contenciós administrativa o civil, segons correspongui, encara que la majoria dels processos judicials relacionats amb el medi ambient es presenten davant de la jurisdicció contenciós administrativa. La norma reguladora del procediment en aquest darrer cas és la Llei 29/1998, de 13 de juliol, de la jurisdicció contenciós administrativa. També es pot interposar un recurs administratiu contra una decisió administrativa o un acte de procediment administratiu abans de tenir accés a la via judicial, tal com ho indica la Llei 39/2015 de 1 d'octubre, de Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques.

Arbitratge: És un mètode extrajudicial de resolució de conflictes per mitjà del qual un tercer neutral i imparcial, anomenat àrbitre, decideix sobre la controvèrsia per encàrrec de les parts. Així, la voluntat de les parts és sotmesa a la voluntat o convicció i pronunciament d'un tercer qui no auxilia les parts perquè acordin una solució, sinó que decideix sobre el conflicte i les parts assumeixen el compromís de complir aquesta decisió. Aquesta decisió o dictamen es materialitza en un laude arbitral que té equivalència a una sentència, per la qual cosa és de compliment obligat per a les parts i pot ser executat de manera forçosa pels òrgans judicials competents.

Conciliació: És un altre mètode a través del qual les parts d'un conflicte intenten arribar a un acord per mitjà de la col·laboració d'un tercer (conciliador/a) a qui de manera voluntària es confereix cert control sobre el procés, però no sobre la solució. D'aquesta manera, propicia una solució entre les parts, però són elles les que arriben de manera voluntària a una decisió sobre el conflicte. Es pot fer de manera pública o privada i també es pot fer durant un procés judicial.

Mediació: Es tracta d'un procediment per mitjà del qual les parts d'un conflicte decideixen de manera lliure i voluntària acudir a un tercer imparcial/multiparcial (mediador/a) perquè els ajudi a gestionar i resoldre la disputa aproximant interessos, però són les parts les que decideixen de manera col·laborativa sobre el resultat, arribant a un acord satisfactori per a totes dues. També es pot recórrer al seu ús un cop iniciat el procediment judicial (mediació intrajudicial).

Negociació: És una altra forma de gestionar conflictes mitjançant la qual les parts enfrontades es comuniquen i intercanvien interessos i necessitats, intentant arribar a una decisió conjunta o acord beneficiós per a totes dues. En general, en la negociació, com a procés privat, només intervenen les parts, i són elles les que propicien els acords que permetin generar una relació més desitjable per a totes dues.

Com assenyala Salazar Ortuño (2014) "sense perjudici de les deficiències de l'Administració de Justícia –lentitud, cost– que afecten a qualsevol controvèrsia, i en especial les ambientals, tots els conflictes no podran sempre resoldre's satisfactòriament als tribunals i, el que és pitjor, poden ser la base d'una ruptura de relacions desitjable entre veïns, habitants i usuaris, per això cal pensar en altres formes de resoldre l'enfrontament. No tots els conflictes ambientals es resolen als Tribunals".

Davant d'aquesta realitat, altres formes de gestió d'un conflicte, com la mediació, poden ser una alternativa en certs casos als procediments judicials, especialment atesos els seus avantatges davant d'aquests darrers. Són mètodes voluntaris, més àgils i flexibles, i que suposen un cost econòmic i temporal menor per a les parts, i que promouen el diàleg i la col·laboració, en lloc de la confrontació.

Quadre 1. Manera de gestió dels conflictes en relació amb el nivell d'autonomia de les parts afectades

	ACORDS	SOLUCIÓ AL PROBLEMA	
JUDICI	Jutge/essa decideix (Sentència)	Un/a guanya / un/altre perd	Nivell d'autonomia - ↑ ↓ +
ARBITRATGE	Arbitre decideix (Laude arbitral)	Un/a guanya / un/altre perd	
CONCILIACIÓ	El poder el tenen les parts	Amb avinença / sense avinença	
MEDIACIÓ	El poder el tenen les parts	Guanyar / guanyar	
NEGOCIACIÓ	El poder el tenen les parts	Guanyar / guanyar	

Font: Elaboració pròpia

3.3. Conflictes Ambientals a Catalunya

Des de la cooperativa Crític, dedicada al periodisme, han elaborat una representació cartogràfica dels diferents conflictes existents a tot Catalunya (última actualització al desembre de 2020)³. Alguns dels que podem destacar per la seva elevada presència al territori català, tenen relació amb les temàtiques següents:

Construcció de polígons o plans de desenvolupament industrial

Plans de la indústria de la neu

Construcció d'habitatges en espais naturals

Massificació d'infraestructures d'energia renovable

Indústria extractiva

Altres infraestructures energètiques com les nuclears

Residus i abocaments

Ampliació de ports i aeroports

Contaminació tant atmosfèrica com hídrica i del sòl

Gestió de l'aigua

Contaminació per purins

Manca de conservació dels espais naturals

3 Per a més informació, vegeu: <https://www.elcritic.cat/dades/mapa-80-conflictes-ambientals-de-catalunya-70763>

Per concretar els temes identificats prèviament, presentarem alguns exemples concrets de conflictes actius actualment a Catalunya en què INSTA ha intervingut:

- **Conflicte produït per la contaminació per pellets a la conca del Francolí, les costes i platges del Camp de Tarragona, el Mar Mediterrani i les Illes Balears:** En aquest cas, dues entitats ecologistes, Surfrider Foundation (Delegació d'Espanya) i Good Karma Projects, van sol·licitar davant de l'organisme competent del Departament d'Acció Climàtica i Agenda Rural de la Generalitat de Catalunya (DACAAR) l'inici d'un procediment d'exigència de responsabilitat ambiental pels danys que està causant la contaminació per pellets de plàstic a la conca del riu Francolí, les costes i platges del Camp de Tarragona, el Mar Mediterrani i les Illes Balears. L'objectiu d'aquest procediment se centra que les empreses que fan els abocaments d'aquests plàstics prenguin mesures reparadores i preventives per cessar amb l'aportació de pellets al medi i restaurar l'espai afectat..
- **la especial per a la gestió de residus de la construcció i de la demolició (RCD) promogut per Vivanco Hernández SA.:** En aquest conflicte, una plataforma veïnal del municipi de Botarell es van oposar a la tramitació d'un Pla especial per gestionar RCD en una parcel·la en sòl no urbanitzable al terme municipal de Botarell a causa de les molèsties i les afeccions ambientals (pols i soroll) que històricament ha causat l'empresa que pretén projectar aquesta activitat. L'activitat de gestió de residus compartiria infraestructura i maquinària amb una activitat que tritura àrids i que fa anys que ocasiona molèsties als veïns.

Diàleg Ambiental:
Una nova
proposta per
a l'abordatge
constructiu del
conflicte

4. Diàleg Ambiental: Una nova proposta per a l'abordatge constructiu del conflicte

4.1. Què és el Diàleg?

Com hem vist fins ara, els conflictes poden tenir diverses causes, des de relacionals fins a estructurals, i alhora poden travessar diferents etapes o nivells de crisi i polarització arribant fins i tot a la violència. En el context actual, hi ha una necessitat creixent de comptar amb eines que permetin l'abordatge dels conflictes no únicament quan aquests hagin assolit una etapa de crisi o violència, sinó també que permetin visualitzar-los com a motors de canvi, possibilitant la construcció participativa, inclusiva i dialogada de consensos (PNUD, 2013).

Una d'aquestes eines és precisament el **diàleg**. No hi ha una sola definició o interpretació del que és el diàleg. Des d'una perspectiva reduccionista, el diàleg es pot entendre com un simple acte de comunicació o interacció de dues persones respecte a algun tema. Sota aquesta premissa, en els darrers anys i de manera molt àmplia s'ha anomenat diàleg a qualsevol esdeveniment en el context d'un desacord o conflicte en què les parts participen. Aquesta mirada restrictiva ha generat diferents percepcions, expectatives i fins i tot desconfiança o desprestigi d'aquest concepte, ja que, per exemple, s'ha utilitzat com a estratègia electoral sense el compromís real dels actors de transformar el conflicte en qüestió (Fundació Canvi Democràtic - FCD, 2022).

Tot i això, el diàleg és molt més que això. Des del punt de vista de l'abordatge de conflictes, el diàleg és un procés que cerca **transformar el conflicte i enfortir les relacions humanes des de l'enteniment, la confiança i el respecte**⁴. Tal com assenyala el PNUD (2013), "el diàleg és un procés de genuïna interacció mitjançant el qual els éssers humans se senten els uns als altres amb tal profunditat i respecte que canvien mitjançant el que aprenen. Cadascun dels participants en un diàleg s'esforça per incorporar les preocupacions dels altres a la seva pròpia perspectiva, encara que persisteixi el desacord. Cap dels participants renuncia a la seva identitat, però cadascú reconeix la validesa de les reivindicacions humanes dels altres i en conseqüència actua de manera diferent envers els altres" (p. 9).

⁴ Els conflictes, en general, són processos socials amb potencial destructiu o constructiu, depenent de com s'abordin. El diàleg permet precisament transformar conflictes de potencial destructiu o violent, de manera positiva i constructiva (Centre Nansen per a la Pau i el Diàleg, 2020)

D'aquesta manera, com a eina de canvi i de formació de consensos, el diàleg és un procés inclusiu i flexible que permet als diversos actors relacionats amb una problemàtica exposar de forma oberta, transparent, no adversària i segura els seus pensaments, experiències, creences, sentiments, interessos i necessitats des del respecte, l'empatia i l'obertura a la comprensió dels diferents punts de vista, cercant una entesa profund i treball col·laboratiu per tal de construir la confiança i millorar les relacions interpersonals de forma pacífica i positiva (PNUD, 2013; Engel i Korf, 2006).

Com assenyalava la Fundació Canvi Democràtic (2022), hi ha certes premisses que cal considerar si el que es busca és generar un espai legítim i genuí de diàleg. Aquestes serien: i) mantenir el focus en la pau i la justícia; ii) fixar pautes realistes tenint en compte els temes de conflicte i actors; iii) evitar la manipulació de les decisions o l'execució d'accions de cooptació que divideixin els grups i aprofundeixin les asimetries; iv) considerar la pertinència grupal o de comunitat dels actors i la diversitat de perspectives i interessos; i, v) fonamentalment, tenir present i reconèixer que el diàleg és només "un primer pas cap a l'acció, conjunta o per separat" (p. 75).

Així mateix, com veurem més endavant, la comunicació és un element clau per a un diàleg genuí, ja que "sense diàleg, no hi ha procés de comunicació; sense comunicació, no hi ha creixement ni canvi" (FCD 2022, p. 74). Això és perquè l'objectiu primordial del diàleg és millorar la comprensió o l'enteniment i la confiança interpersonals entre les parts d'un conflicte a través de la comunicació, l'aprenentatge i l'intercanvi fluid d'informació, més que la cerca d'acords concrets o solucions (Engel i Korf, 2006; Muñoz Hernán et al., 2013).

Sovint els processos de diàleg es desenvolupen amb l'assistència d'un facilitador/a que actua com una tercera part imparcial /multiparcial⁵ que guia el procés i ajuda les parts a la recerca d'acords. Precisament, la persona facilitadora serà l'encarregada d'afavorir la comunicació entre les parts, possibilitant-ne la col·laboració en la construcció d'acords.

Així doncs, com a comprensió de "l'altre", el diàleg ens permet entaular relacions sostenibles i bases sòlides per a exitosos processos de mediació i negociació (Centre Nansen per a la Pau i el Diàleg, 2020).

5 Definició d'imparcialitat, multiparcialitat i neutralitat: Si bé parlem sovint de manera col·loquial de "ser neutrals" a l'hora de posicionar davant d'un conflicte d'interessos, la veritat és que SER neutrals com a tal no és possible. Podem actuar d'una manera justa, equilibrada i que recolzi totes les parts, però totes i tots tenim algun pensament, emoció o sentiment cap a alguna de les posicions, encara que el tema que s'estigui tractant no sigui gens del nostre interès. De forma natural establim connexions mentals amb allò que estem escoltant o analitzant i això d'alguna manera, en interioritzar-lo s'ubica en algun lloc de la nostra persona. Això no vol dir que no puguem actuar de forma adequada a la mediació, però ens agrada poder fer distinció entre tres paraules diferents: neutralitat, imparcialitat i multiparcialitat identificant com actuar per complir cadascuna i decantant-nos per la paraula "multiparcialitat" per designar la característica que busquem d'aliança amb totes les parts per avançar en el procés" (Alonso Leal et al., 2021, p. 37).

4.2. Diàleg per a la transformació dels conflictes de component ambiental

Com hem indicat anteriorment, des del punt de vista de l'abordatge de conflictes, el diàleg cerca l'entesa i la col·laboració entre les parts en conflicte. D'aquesta manera, el diàleg ofereix als qui participen, l'oportunitat d'escoltar i ser escoltats, de manera que els qui parlen puguin ser escoltats; parlar i deixar que els parlin de manera respectuosa; desenvolupar i aprofundir l'enteniment mutu; conèixer la perspectiva dels altres i reflexionar sobre els propis punts de vista" de tal manera que possibilita la construcció d'aliances, la valoració de les lluites i fins i tot la reconciliació social (Sánchez Agudelo et al., 2020, p. 206). El diàleg és així, una eina que ajuda a transformar conflictes de manera positiva amb resultats constructius i beneficiosos (Centre Nansen per a la Pau i el Diàleg, 2020).

A arreu del món hi ha nombrosos exemples d'espais de diàleg al voltant d'assump-tes (o problemes) ambientals que han fracassat per diverses raons. Això ha portat a l'afebliment i desgast d'aquests espais i del concepte mateix. Per exemple, els processos de diàleg que han tingut un caràcter merament informatiu o s'han enfocat principalment a atendre de manera reactiva escenaris de conflictivitat amb la intenció d'evitar una escalada de tensions i assolir resultats a curt termini (Carvallo & Calvo, 2020).

A Catalunya, per exemple, davant de l'actual problemàtica de contaminació per microplàstics -pellets- a Tarragona, el 2023 es va crear una plataforma de diàleg entre l'administració i les empreses involucrades. Tot i això, per a aquest mecanisme no es va comptar amb la participació de cap grup ambientalista ni de l'administració local -Ajuntament de Vila-seca-, directament afectada (Ecoticias 2023). L'exclusió d'actors territorials clau en espais de diàleg no només pot crear o intensificar les asimetries d'informació o la manca de transparència, sinó que impedeix l'acció col·lectiva per cercar solucions conjuntes entre els actors. Davant aquest tipus de situacions, veus crítiques al voltant del diàleg assenyalen que es tracta d'un concepte desgastat, que no genera resultats" o un "simple espai de resolució de conflictes que mobilitza estratègies transnacionals a curt termini per respondre als interessos dels actors amb més poder i influència al territori" (Carvallo & Calvo, 2020).

Val a dir que el diàleg no és un procés pla o lineal, ni el camí curt per arribar a acords. Com a procés social, és impredecible i pot implicar temps de construcció o regressió, i contingències a causa de les interaccions entre els participants. Per això, encara que es basi en la cooperació, no vol dir que ni hi hagi tensions.

Davant d'això resulta clau que la intencionalitat que guii aquests processos es mantingui en el temps i continuï responent a les expectatives dels actors, amb inde-

pendència de les conjuntures que hi hagi o puguin sorgir. Tampoc no és un concepte tancat, per la qual cosa està obert a la creativitat i innovació dels seus promotors per trobar formes que més s'adaptin a les aspiracions dels actors i els seus territoris (Carvallo & Calvo, 2020).

Des de la idea de la recerca de l'entesa entre actors, cal assenyalar que el diàleg afavoreix, a més, el respecte pel coneixement, les capacitats i les habilitats de les persones. Aquest coneixement no està associat a l'educació formal sinó a les experiències personals (Centre Nansen per a la Pau i el Diàleg, 2020). Això és rellevant en l'abordatge de conflictes ambientals, ja que a través del diàleg es facilita la incorporació no només del coneixement científic modern, sinó també del coneixement ecològic tradicional que és producte d'un procés acumulatiu i dinàmic d'experiències pràctiques i adaptació al canvi". El coneixement ecològic tradicional es desenvolupa in situ atenent les particularitats ecològiques i socioculturals de cada lloc, per la qual cosa, per exemple, resulta rellevant en la gestió dels recursos naturals i la conservació de la biodiversitat (Reyes García, 2009, p.41).

4.3. Avantatges i desafiaments del diàleg

El diàleg com a eina per a l'abordatge dels conflictes en general i, particularment, en assumptes de caràcter ambiental ofereix una sèrie d'avantatges davant d'altres mètodes de gestió del conflicte

Pel que fa als seus avantatges, podem dir que el diàleg:

- **Facilita la *col·laboració*** entre les parts en conflicte per tal que treballin de forma conjunta per assolir objectius en comú.
- **Afavoreix la comunicació** per a la comprensió de l'altra part.
- **Facilita la reavaluació** de prejudicis i creences i el canvi de punts de vista.
- **Possibilita la reflexió de les necessitats pròpies de cadascú (introspecció) i l'obertura a la perspectiva de l'altre o noves idees**
- **Afavoreix la cerca de respostes conjuntes** i la subscripció d'acords col·laboratius (Muñoz Hernán et al., 2013; Wagner, 2014). Permet trobar una entesa mútua o compartible allunyant-se del paradigma guanyar-perdre

Encara que aquests avantatges destaquen per si mateixos, hi ha factors que desafien el procés de diàleg al voltant de conflictes ambientals (Engel i Korf, 2016). Aquests factors es relacionen, per exemple, amb:

- **La naturalesa del conflicte:** en alguns casos la naturalesa del conflicte pot impedir l'entesa entre les parts o una situació win-win (tots guanyen). Això és espe-

cialment rellevant atesa la naturalesa complexa de certs conflictes ambientals. Entendre els orígens, la dinàmica i la naturalesa del conflicte, i donar temps per determinar quines possibilitats hi ha per a un procés de diàleg, resulta fonamental per comprendre'n la viabilitat i l'impacte.

- **Les relacions de poder:** en alguns conflictes sobre medi ambient o recursos naturals poden existir grans desequilibris de poder, per exemple entre una comunitat local i una empresa transnacional, que poden comprometre el diàleg. De vegades aquesta asimetria pot provocar que els actors més poderosos s'apropiïn del procés o pressionin acords amb aquells més febles, o que fins i tot aquests darrers prefereixin prendre accions més dràstiques amb el propòsit de fer-se escoltar. Aquestes asimetries poden dificultar la creació d'acords entre les parts, o en cas d'aconseguir-se poden contribuir a una "pau inestable" generadora de nous conflictes. El diàleg, com altres formes alternatives d'abordatge de conflictes, ha de treballar amb les diferències de poder.
- **Causes estructurals:** de vegades el conflicte sol ser simplement la part visible d'un complex entramat de causes de fons vinculades, per exemple, a desigualtats, discriminació o injustícies estructurals. Així, quan a un grup o persona se li nega la necessitat fonamental d'identitat, la seguretat, el reconeixement o la participació dins la societat, les solucions requeriran sovint canvis profunds en les estructures socials, econòmiques i polítiques. Aquests són aspectes que el diàleg ha de tenir en compte..

4.4. Condicions per al diàleg ambiental

Perquè el diàleg ambiental sigui un espai legítim i genuí s'ha de promoure i construir a partir de certes condicions mínimes que ajudin a generar confiança en el procés i els seus resultats (FCD, 2022; PNUD 2013). Aquestes condicions són:

- **Voluntarietat:** La voluntat legítima i sostinguda dels actors resulta una condició indispensable per a qualsevol procés de diàleg. En base a això, els participants assumeixen un compromís amb el procés i s'hi apropïen creient-hi.
- **Inclusivitat:** És important identificar i reunir tots els actors (individuals i organitzacions) part del conflicte, ja que són ells els qui trobaran una solució. És especialment rellevant la inclusió d'actors que tradicionalment són exclosos dels processos de presa de decisions. Un diàleg inclusiu afavoreix la participació equitativa i efectiva de tots els implicats. Un diàleg genuí és un diàleg multiactor i col·laboratiu.
- **Confidencialitat:** La construcció de confiança entre els participants des del respecte mutu, permetent que s'expressin lliurement sense por a les crítiques, judi-

cis o represàlies, això, és un altre element important.

- **Equilibri de poder:** Si bé és possible que moltes de les asimetries de poder, especialment estructurals o culturals, no aconseguixin ser reduïdes o modificades pels processos de diàleg, aquests poden permetre el reconeixement de la seva existència i sobre això generar nous diàlegs i aportacions, i fins i tot la recerca de mecanismes per abordar-los.
- **Intenció:** En els processos de diàleg ha de primar la bona fe dels participants, tant en la seva interacció com en el maneig del procés, des de la flexibilitat i la tolerància. Per això els participants assumeixen el compromís de posar en comú informació rellevant i fiable, contribuint a l'enfortiment del diàleg i la presa de decisions.
- **Sostenibilitat:** Ja que el diàleg cerca la transformació de les relacions humanes, les propostes o accions col·laboratives que en sorgeixin s'han de donar dins d'una mirada a llarg termini sent sostenibles en el temps.
- **Convocats fiables:** La legitimitat i la confiabilitat dels qui fan la invitació al diàleg (convocats) és clau. De vegades una sola persona o institució convocant, que ha d'assegurar la inclusivitat en el procés, pot no ser fiable per a tots els actors, per la qual cosa la formació d'un grup de convocants pot millorar-ne la legitimitat i la confiança.

4.1.1. La persona facilitadora de diàleg: funcions i qualitats

El rol d'una persona facilitadora de qualsevol procés de diàleg és crear un espai segur perquè els participants parlin i comparteixin les seves experiències i coneixements, facilitant el procés de forma oberta i respectuosa. Actua com un tercer imparcial i vetlla perquè les aportacions de tots els actors es tinguin en compte. Així, la persona facilitadora d'un procés de diàleg "ha de garantir que tothom se senti amb la llibertat i la seguretat per participar en les converses, solucionar problemes o conflictes i prendre les seves decisions" (Centre Nansen per a la Pau i el Diàleg, 2020, p.72).

Així mateix, a més de generar els espais de diàleg, la persona facilitadora és l'encarregada de crear un marc de respecte i garantir el compliment de les normes, basades en valors que tinguin cura del procés i de les persones.

Tot i que les responsabilitats i les modalitats d'intervenció podran variar segons els conflictes i/o territoris, en tot procés de diàleg, inclosos aquells sobre qüestions ambientals, la persona facilitadora ha de comptar amb una sèrie de valors i qualitats (Centre Nansen per a la Pau i el Diàleg, 2020; Wagner, 2014, FCD, 2022); Entre aquestes podem esmentar les següents:

- **Imparcialitat/Multiparcialitat:** en actuar com a tercer imparcial no ha de prendre partit per cap grup o actor participant en el procés, reconeixent la importàn-

cia de totes les idees sense donar més valor a cap idea o persona.

- **Respecte i empatia:** afavorir un marc de diàleg que garanteixi l'escolta, el reconeixement i la legitimació de les parts.
- **Cooperació:** creant l'ambient propici perquè les parts treballin juntes per assolir els seus objectius.
- **Honestedat:** honestedat quant als seus sentiments, valors i prioritats.
- **Flexibilitat i determinació:** habilitat per ajustar, alterar o adaptar el procés i agenda segons les necessitats de les parts, així com per destacar la importància de complir les regles i els compromisos adquirits.
- **Coneixement en el maneig de conflictes:** estar familiaritzat amb els enfocaments i eines en maneig de conflictes i en el cas dels conflictes ambientals estar obert a ampliar els seus coneixements en qüestions ambientals un cop intervingui en el conflicte.
- **Sensibilitat i responsabilitat:** ha de ser sensible a les necessitats de les persones i responsable davant de les seves accions. Ja que treballarà amb persones que poden ser particularment vulnerables o que viuen i suporten situacions que suposen un desafiament diari, i per a qui les solucions o les implicacions que emergeixin del procés de diàleg poden ser clau.
- **Creativitat i voluntat per assumir riscos:** la creativitat és un component clau per a la transformació de conflictes; plantejar nous camins o noves opcions d'abordatge del conflicte des de la creativitat, i assumir riscos és una qualitat de la persona facilitadora.

Eines i tècniques per facilitar el Diàleg Ambiental

5.

5. Eines i tècniques per facilitar el Diàleg Ambiental

En aquesta guia ens centrarem en un conjunt d'eines i tècniques que reben el nom de pràctiques restauratives i que afavoreixen el diàleg.

5.1. L'enfocament restauratiu

Els processos restauratius, que s'han aplicat tradicionalment a contextos com l'educació i la justícia penal, també poden ser molt valuosos per abordar diàlegs col·laboratius, conflictes i afectació de danys en el context ambiental.

La mirada restaurativa es basa en la creença que els conflictes són inevitables en les relacions humanes, però que si es gestionen de manera adequada poden ser oportunitats de creixement i transformació, evitant danys al territori i al medi ambient.

L'adopció d'aquest enfocament no només ajuda a reparar el mal, sinó també a construir comunitats més resilients i conscients vers el medi ambient. En aquesta guia, proposem concretar-ho a partir de cinc principis que fonamenten les interaccions en qualsevol institució o organització que hagi adoptat aquesta forma de funcionar (Hopkins, 2019):

PRINCIPI 1

Tothom té una perspectiva pròpia, única i valuosa sobre qualsevol situació donada, i que cal oferir l'oportunitat d'expressar aquest punt de vista perquè tothom pugui sentir-se escoltat..

Poder expressar el seu propi punt de vista, el que és important per a cadascú, i sentir-se escoltat, pot contribuir a la curació i la reparació de l'afectació d'una situació. Escoltar els altres, obre un camí cap a la comprensió i l'empatia...que ajuda a la reconexió dels membres de la comunitat afectats per la situació.

D'altra banda, donar veu als afectats per una situació, reforça el valor de la igualtat entre els membres de la comunitat, ja que independentment de les influències i l'autoritat, cadascú ha pogut exercir el seu dret a expressar-se, a ser escoltat, i escoltar els altres.

PRINCIPI 2

Els pensaments influeixen en els sentiments i aquests pensaments i sentiments influeixen en les accions i els comportaments de cadascú.

Els pensaments i els sentiments influeixen en la nostra mirada del conflicte. Prendre consciència dels pensaments i creences que ens guien ens pot ajudar a comprendre la nostra actitud, i a modificar-la si ho veiem oportú.

Els sentiments ens ajuden a verbalitzar com vivim una situació, i alhora són un senyal d'alerta d'una necessitat profunda que vol ser tinguda compte.

PRINCIPI
3

Les accions o els comportaments de cadascú afecten les persones que hi ha al seu voltant i és útil identificar l'afectació generada en qualsevol situació donada.

Les nostres accions poden estimular les persones que ens envolten i que se senten interpel·lades pel que diem o fem. Acollir la seva reacció amb empatia, tenint en compte que cadascú és responsable de les seves emocions, pot contribuir a millorar les situacions de tensió.

PRINCIPI
4

Quan les necessitats estan cobertes, les persones poden donar el millor de si mateixes i que tota acció o conducta sempre va encaminada a satisfer les necessitats.

Ser conscients que tenim necessitats i que nosaltres mateixos en podem tenir cura pot contribuir a centrar la nostra acció restaurativa.

PRINCIPI
5

Les persones afectades per una situació, conflicte o problema són les que estan en la millor posició per decidir, de manera cooperativa, com donar-hi resposta.

Quan els agents afectats per una situació participen en el procés per arribar a acords se'n reforça la implicació, la corresponsabilitat i la confiança en les capacitats per resoldre la situació.

Per aconseguir-ho, cal generar espais segurs i de confiança per a::

- Donar veu a les persones afectades perquè puguin expressar i escoltar els altres, de manera respectuosa i empàtica, facilitant la resolució dialogada de la situació, i si és possible, la reparació dels danys causats.
- Expressar i acompanyar emocions.
 - Identificar necessitats personals i col·lectives.
 - Promoure la responsabilització individual i col·lectiva per donar resposta a les seves necessitats.
 - Promoure l'autonomia en la gestió de les situacions, d'incidències o

conflictes que afecten cadascun.

- Indicar que les conductes s'entenen com un senyal que hi ha necessitats no cobertes i no només com una vulneració de les normes.
- Fomentar la responsabilització, no culpabilització i reparació per sobre del càstig en la gestió dels conflictes.
- Contribuir a sentir-se part no sols del problema, sinó també de la solució.
- Ajudar a entendre que les pròpies accions afecten els altres i que és important l'aprenentatge d'habilitats associades i estratègies individuals i col·lectives, per la gestió no violenta de les relacions a la comunitat.

5.2. El procés restauratiu

El procés restauratiu es fonamenta en els elements següents (European Forum for Restorative Justice, 2021):

CONFIDENCIALITAT

Ajuda a les parts a poder parlar amb certa seguretat, de manera que sàpiguen que allò que compartiran quedi en l'àmbit del diàleg i que les seves aportacions no siguin mal interpretades o mal utilitzades fora del procés. Això ajuda a que les parts s'obrin.

REPARAR EL DANY

Cal crear les condicions perquè les persones, si poden i volen, puguin reparar el dany.

COMPROMÍS

Els participants poden escollir arribar a acords per resoldre conjuntament els conflictes que seran objecte de seguiment per vetllar pel seu compliment.

MARC DEL CERCLE

Els participants es comprometen a dialogar i escoltar-se amb respecte mutu, sense voluntat de dominació dels uns sobre els altres.

INCLUSIÓ

El cercle garanteix que es tindrà en compte la diversitat de cada participant, facilitant-ne l'acceptació.

PARTICIPACIÓ VOLUNTÀRIA

El procés és voluntari i els participants poden escollir en tot moment si continuar o no, o si necessiten adaptar alguna de les fases (d'acord amb els altres participants).

5.3. Les practiques restauratives

Les pràctiques restauratives (PR) ofereixen un conjunt d'eines encaminades a ajudar els integrants d'una comunitat a dialogar i tenir cura de les relacions entre ells. És a dir, contribueixen a identificar, gestionar i resoldre controvèrsies que sorgeixen entre els membres de la comunitat.

Aquestes pràctiques també contribueixen a l'aprenentatge de les aptituds necessàries per afavorir una cultura de pau⁶ a la comunitat. Per això, es considera que són una eina per a la provenció⁷ dels conflictes. És a dir, es reforça la resiliència de la comunitat, millorant la gestió col·lectiva dels desacords i viure-les com una oportunitat per millorar les relacions interpersonals.

El ventall d'eines restauratives el podem agrupar entre eines bàsiques i cercles. Les primeres permeten i potencien el desenvolupament de les habilitats socials i emocionals, ajuden a integrar els principis i el llenguatge restauratiu bàsic, i possibiliten incorporar-los a la vida quotidiana, fent comunitat. Els cercles són les eines més formals.

5.3.1. Tècniques restauratives bàsiques

La comunicació entre persones pot ser un repte important ja que expressa les emocions, les vivències d'una manera que sigui respectuosa i pugui ser escoltada per una altra, és difícil i requereix l'aprenentatge i la pràctica d'habilitats específiques.

En aquesta guia proposem que l'aplicació de les pràctiques restauratives es faci tenint en compte la utilització de la Comunicació No Violenta (CNV)⁸. La CNV és un llenguatge que prioritza el manteniment d'un canal de comunicació obert a través de la connexió i que ajuda a cuidar les persones i les relacions.

Es tracta d'un model de comunicació creat per Marshall B. Rosenberg (2013) i que es fonamenta a:

- Observar els fets sense avaluar-los.
- Identificar i expressar sentiments.
- Assumir la responsabilitat dels propis sentiments.
- Reconèixer les necessitats que hi ha darrere dels propis sentiments.
- Realitzar una petició clara.

A continuació, detallarem algunes de les habilitats comunicatives que utilitzarem a les pràctiques restauratives:

Escolta activa o empàtica:

Aquesta pràctica consisteix a escoltar l'altra persona sense judicis, oferint-li la nostra atenció i la nostra presència. Aquest tipus d'escolta deixa de banda els nostres pensaments sobre la situació i la persona i se centra en la vivència de la persona escoltada.

⁶ Per més informació: https://escolapau.uab.cat/municipisipau/municipis/idees2_cultura_de_pau.pdf

⁷ <https://escolapau.uab.cat/provencion/>

⁸ Per a més informació: https://xtec.gencat.cat/web/.content/centres/projeducatiu/convivencia/una-comunitat-educativa-restaurativa-i-resilient/comunicacio-noviolenta-cnv/Comunicacio-NoViolenta_PE.pdf

Aquesta escolta té un component no verbal, en mantenir el contacte visual i orientar el cos cap a qui parla. També es valora evitar les distraccions i realitzar diverses tasques alhora.

És important que l'altra persona se senti escoltada i per aquest motiu podem parafrasejar o resumir molt breument el que és rellevant del que la persona ens està expressant.

Aconsellem que el parafraseig reculli sobretot els sentiments i les necessitats de tal manera que el que fem és reformular el missatge escoltat per centrar-nos en la vivència, evitant reprendre els judicis o victimització que pugui incloure el missatge de l'emissor.

Expressió autèntica:

Es tracta de poder expressar el seu propi punt de vista a partir d'identificar els sentiments i les necessitats. Aquesta expressió és lliure de judicis i se centra en la pròpia experiència. És a dir, com la persona viu la situació, sense entrar a valorar l'actuació de l'altre.

Diàleg o conversa restaurativa:

Quan el diàleg es basa en l'escolta empàtica i l'expressió autèntica, aleshores es pot generar un autèntic diàleg restauratiu, ja que es té cura de la relació i l'enllaç entre les parts. En aquest procés es garanteix que les parts sentin les seves necessitats escoltades.

Aquesta tècnica es pot realitzar de manera informal entre les persones afectades, amb la presència d'una persona facilitadora i seguint la metodologia següent (A: narrador, B: un dels possibles receptors):

- Què vols que se sàpiga i que li vols dir? (A, respon i s'adreça a una persona concreta i li explica com se sent, B).
- Què has sentit del que t'ha dit? (B, respon. El facilitador en verificarà la comprensió).
- És això el que volies dir? Vols afegir alguna cosa més? (A, respon. El facilitador assegurarà si era això el que el narrador volia explicar).

Tot seguit, s'inverteixen els rols entre A i B.

Es van fent itineràncies, fins que les parts arriben a retrobar la calma i la serenitat entre elles.

5.3.2. Els cercles

- És essencial planificar el procés metodològic de manera que sigui inclusiu, estructurat i adaptat a les necessitats específiques de les parts implicades i del context del conflicte. Les tècniques que es descriuen a continuació poden ser dissenyades i implementades per l'abordatge de conflictes ambientals de manera eficaç, promovent la reparació del dany, la responsabilitat compartida i la justícia ambiental.
- Hi ha diversos tipus de metodologies de cercles desenvolupades per diversos facilitadors, com: Terry O'Connell⁹, Key Pranis¹⁰, Héctor Valle¹¹, Dominic Barter¹², Duke Duscherer¹³, Belinda Hopkins¹⁴, Jean Schmitz¹⁵.
- En aquesta guia presentarem la nostra pròpia metodologia que és fruit de les formacions en les metodologies esmentades i del propi aprenentatge. Concretament, presentem dues metodologies diferents.

5.3.2.1 Els cercles de diàleg per la provenció

Els cercles de diàleg amb enfocament restauratiu per a la provenció són una pràctica restaurativa utilitzada per fomentar la comunicació oberta, la comprensió mútua i la construcció de relacions positives a comunitats, organitzacions i altres contextos com l'ambiental. Aquests cercles es basen en els principis de la justícia restaurativa, que posen èmfasi en la participació i la responsabilitat compartida. Es fan servir de manera preventiva per a la creació d'enllaços saludables entre les persones implicades.

Els **objectius** dels Cercles de Diàleg per a la Provenció són:

- **Construir relacions sòlides i saludables:** fomentar un clima de confiança i respecte mutu entre les persones participants, cosa que pot ajudar a prevenir futurs conflictes.
- **Promoure la comunicació oberta i honesta:** crear un espai on les persones se sentin segures per expressar els seus pensaments, sentiments i preocupacions sense por de ser jutjades o criticades.
- **Fomentar la comprensió mútua i l'empatia:** ajudar a les persones participants a entendre les perspectives i les experiències dels altres, promovent així una major empatia i cooperació.

9 Per més informació: O'Connell, Wachtel, & Wachtel (2013).

10 Per més informació: Pranis, Stuart, & Wedge (2003).

11 Per més informació: <https://colectivodialogos.com/proyectos/dialogos-restaurativos#:~:text=Los%20E2%80%9Cdi%C3%A1logo%20restaurativos%20surgen%20para%20desarrollar%20y>

12 Per més informació: <https://www.restorativecircles.org/>

13 Per més informació: <https://togetherwethrive.world/>

14 Per més informació: <https://transformingconflict.org/teachers/belinda-hopkins/>

15 Per més informació: Schmitz (2018).

- **Crear un entorn de suport comunitari:** enfortir la cohesió comunitària i l'esperit col·lectiu, de manera que les persones se sentin recolzades i connectades amb altres membres de la seva comunitat o grup.
- **Desenvolupar habilitats per a la resolució pacífica de conflictes:** dotar a les persones participants amb eines i estratègies per gestionar els conflictes de manera constructiva i pacífica.

Com funcionen els Cercles de Diàleg per a la Provenció?

Els cercles de diàleg proventiu segueixen una estructura senzilla però poderosa que facilita la comunicació i la construcció de relacions. A continuació es detallen els passos típics per fer un cercle de paraula:

1) Preparació del cercle

Identificació del propòsit del cercle:

La persona facilitadora ha d'aclarir l'objectiu del cercle i definir amb els participants el tema centrat en format de pregunta. Per exemple: com ens afecta el canvi climàtic al nostre municipi, com podem millorar la qualitat de l'aigua al territori on vivim, etc.

Seleccionar un lloc adequat:

Un espai que sigui còmode, tranquil i on es pugui establir un cercle físic amb cadires o coixins. La disposició en cercle és important per promoure la igualtat i la inclusió, ja que totes les persones participants es poden veure i escoltar.

Establiment de normes de cercle:

Abans de començar, la persona facilitadora ajuda a establir normes bàsiques de comportament (per exemple, escoltar sense interrompre, parlar amb respecte, mantenir la confidencialitat) per crear un ambient segur i respectuós

2) Obertura del Cercle

Introducció de la persona facilitadora:

Dona la benvinguda als participants i recorda l'objectiu del cercle. També pot introduir i compartir alguna cosa sobre la seva experiència personal per establir un to obert i transparent.

Utilització d'un objecte de paraula:

Tradicionalment, es fa servir un objecte (com una pedra, un bastó o un altre objecte

significatiu) que es passa de mà en mà per regular els torns de paraula. Només la persona que té l'objecte parlant pot parlar, assegurant-se que tothom tingui l'oportunitat de ser escoltat.

3) Compartir i reflexionar amb preguntes obertes

Es preveu tres rondes, en les quals abordarem progressivament el tema:

- **Ronda d'inici:** una pregunta per trencar el gel. Per exemple: quina expectativa tinc avui, com el diàleg pot ajudar a abordar el tema del cercle?
- **Una ronda d'aprofundiment:** com m'afecta el tema del cercle a la meua vida, perquè aquest tema és important per a mi,...?
- **Una ronda sobre la qüestió central:** com puc contribuir a millorar la gestió energètica al meu municipi, com es podria organitzar la recollida selectiva als entorns rurals per garantir els objectius fixats per la normativa,...?

4) Fomentar l'escolta activa i l'empatia

La persona facilitadora pot introduir exercicis o dinàmiques per ajudar als participants a practicar l'escolta activa, per exemple, demanant-los que reformulin o que acabin d'escoltar abans de compartir la resposta.

5) Generació de propostes i accions conjuntes

Per generar propostes i accions, es parteix de la identificació de necessitats i recursos comunitaris. En alguna ronda es poden discutir les necessitats de la comunitat o del grup i els recursos disponibles per satisfer aquestes necessitats. Això pot incloure la identificació de recursos interns, com ara habilitats personals o recursos externs, com el suport de la comunitat o de l'organització.

Els participants poden suggerir accions concretes que poden prendre per millorar les relacions dins del grup o reflexionar sobre com actuar davant de determinats temes o qüestions que els puguin afectar. Aquestes propostes poden incloure activitats de construcció de confiança, compromisos de conducta respectuosa o iniciatives per abordar problemes menors abans que es converteixin en conflictes més grans.

6) Tancament del Cercle

La persona facilitadora convida els participants a compartir una reflexió final sobre l'experiència del cercle. Podeu fer preguntes com: Què us emporteu d'aquesta sessió? o Què has après avui que t'ajudarà en el futur?

La persona facilitadora agraeix als participants per la seva participació i compromís amb el procés i tanca el cercle de manera respectuosa i positiva.

7) Seguiment i Avaluació

Poden planificar-se cercles regulars per continuar fomentant relacions positives i abordar qualsevol preocupació emergent.

D'altra banda, la persona facilitadora pot recollir comentaris dels participants per millorar els cercles futurs i avaluar l'eficàcia del procés.

Beneficis dels Cercles de diàleg per a la provenció

- **Promoció d'un entorn de confiança i respecte:**

Els cercles de diàleg fomenten un espai on els participants se senten segurs per compartir els seus pensaments i sentiments, creant així un ambient de confiança i respecte mutu.

- **Reducció de la tensió i provenció de conflictes:**

En permetre que els participants expressin les seves preocupacions i pensaments en un entorn segur, els cercles poden ajudar a reduir la tensió i evitar que els conflictes augmentin.

- **Millora de la comunicació i les habilitats interpersonals:**

Els participants desenvolupen habilitats d'escolta activa, empatia i comunicació efectiva, claus per a la resolució pacífica de conflictes.

- **Enfortiment de la comunitat i el grup:**

Els cercles de diàleg contribueixen a construir un sentit de comunitat i enfortir els vincles entre els membres del grup, cosa que pot ajudar a crear una base més sòlida per a la cooperació i el suport mutu.

- **Millora de la qualitat ambiental**

Les pràctiques restauratives contribueixen a millorar el diàleg, la cooperació i els enllaços entre els agents del territori. Per tant, quan es cuiden les relacions humanes també s'afavoreix que els actors implicats en la gestió del medi ambient puguin fer una acció més eficaç i duradora per a la protecció ambiental.

5.3.2.2 Els cercles restauratius

Aspectes que cal tenir en compte abans d'iniciar el cercle:

1) Conèixer quin és el context del conflicte i la història

2) Preparació del cercle:

En aquesta etapa, cal identificar les parts implicades: comunitat local i representants de les parts implicades, membres d'organitzacions mediambientals, etc.

3) Objectiu del cercle:

Ha de ser un objectiu clar i alineat amb les preocupacions de les parts implicades. També ha de garantir que totes les parts expressin les seves preocupacions i experiències relacionades amb la situació de dificultat o conflicte, comprendre l'impacte de les accions realitzades o per realitzar, identificar responsabilitats, i treballar conjuntament per trobar solucions per a la reparació del dany i la prevenció futura.

4) Selecció del lloc i moment:

És important escollir un lloc neutre i segur per a tots els participants, com ara un centre comunitari o una sala de conferències. I es valora assegurar que el moment sigui convenient per a la majoria de participants.

5) Preparació logística de l'espai i la convocatòria:

Per exemple, organitzar les cadires en cercle per facilitar la igualtat i la comunicació cara a cara. Proporcionar refrescos, materials i altres recursos necessaris que facilitin i donin claredat al diàleg.

També cal anar amb compte a l'hora de dissenyar qui i com fer la convocatòria, de manera que totes les persones se sentin convidades i tractades amb equitat. En aquesta convocatòria es pot donar informació sobre l'objectiu de la trobada i els valors que acompanyaran aquest diàleg.

6) Entrevistes individuals prèvies al cercle amb les parts que hi han de participar:

Les persones facilitadores han de realitzar reunions prèvies amb cada grup de participants per preparar-los per al cercle, explicar el procés i els valors i principis que els acompanyaran, i escoltar les seves preocupacions i expectatives.

Aspectes a tenir en compte per al desenvolupament del cercle:

1) Fase de presentació de les persones assistents i del procés:

Es dona la benvinguda a tots els membres participants, obrint un torn perquè es presentin.

La persona facilitadora comença el cercle explicant l'objectiu de la reunió i les normes de participació (respecte mutu, evitar els judicis, escolta activa, confidencialitat, no interrupció).

Es pot fer servir un "objecte de paraula" (que es passa de mà en mà per indicar qui té la paraula) per regular el torn de paraula i assegurar-se que tothom tingui l'oportunitat de parlar.

Es pot iniciar, després del torn de presentacions, amb una pregunta que ajudi a crear un espai de confiança per parlar i escoltar.

2) Fase per compartir sentiments, necessitats i experiències:

La persona facilitadora convida a cada participant a compartir la seva experiència i els seus sentiments sobre la situació. En funció de la complexitat de la situació, s'adoptarà la metodologia per centrar-se en les preguntes restauratives (vegeu Annex), o incloure altres dinàmiques per promoure el diàleg.

És important que totes les persones, independentment del grup a què pertanyin, i de quina sigui la seva afectació, puguin expressar-se i alhora ser escoltades.

Es poden promoure diverses rondes. Per exemple, la primera per parlar de l'experiència viscuda, i una segona per promoure la reflexió sobre el que s'ha escoltat, preguntant als participants com els han fet sentir les històries dels altres i què han après sobre les perspectives dels altres.

Es pot fer una ronda de "reflexió" on cada participant comparteix alguna cosa nova que ha après, o que ha entès del que ha escoltat.

3) Fase de reparació i acció conjunta:

Si els participants hi estan d'acord, i es troben en les condicions emocionals adequades, es pot fer un treball col·lectiu per arribar a acords sobre mesures que ajudaran a reparar el dany causat i millorar el benestar de les parts.

La persona facilitadora guia una conversa sobre les possibles accions per reparar el dany causat o per prevenir futurs incidents, a través de preguntes com: Què podries fer perquè la situació millori o es reperi un dany causat?

D'altra banda, també es poden utilitzar dinàmiques per a la pluja d'idees o fer un mapa per explorar possibles solucions i identificar acords d'acció.

4) Fase de tancament i compromisos:

El cercle es tanca amb una ronda final en què cada participant comparteix els seus compromisos personals i col·lectius per avançar cap a la solució del problema.

La persona facilitadora resumeix els acords i passos següents, assegurant-se que hi ha un pla clar per al seguiment i la implementació de les accions acordades.

5) Seguiment del cercle

El facilitador arreplegarà en un document els acords amb els compromisos adquirits i les accions a realitzar.

Si cal, s'organitzen reunions de seguiment per revisar els progressos realitzats, abordar qualsevol problema nou i ajustar els plans d'acció, si cal.

5.3.3. Beneficis d'aquesta metodologia

En l'àmbit ambiental, els cercles poden servir per reunir els diferents actors involucrats (comunitats locals, representants de companyies, activistes mediambientals, etc.) per compartir perspectives, experiències i cercar solucions conjuntes.

- **Enfortiment de la cohesió comunitària:** treballant junts per resoldre conflictes ambientals, les comunitats poden enfortir els seus vincles i desenvolupar més capacitat per gestionar problemes futurs, com els ambientals.
- **Solucions més sostenibles i inclusives:** En incloure totes les parts implicades, les solucions adoptades són més probables de ser sostenibles a llarg termini i acceptades per la comunitat.
- **Transformació del conflicte en oportunitat:** Els conflictes ambientals es poden veure com una oportunitat per crear canvi positiu, construint comunitats més resilients i responsables ambientalment.

En resum, les pràctiques restauratives proporcionen eines valuoses per a la resolució de conflictes i la reparació del dany en l'àmbit del medi ambient, fomentant la responsabilitat, la participació comunitària i la sostenibilitat.

5.3.4. La persona facilitadora en pràctiques restauratives

La persona facilitadora en pràctiques restauratives té un paper clau per assegurar que el procés sigui segur, efectiu i afectiu. És essencial que les persones facilitadores estiguin ben formades en aquestes tècniques i siguin capaces d'adaptar-les a diferents contextos culturals i situacions específiques. Les seves funcions inclouen:

- **Protegir la integritat del procés** (recordar els valors, els compromisos, etc.) i regular el ritme i la pauta del procés.
- **Crear un entorn de confiança** on totes les parts se sentin còmodes per compartir les seves experiències.
- **Acompanyar el procés de comunicació** de manera que tothom tingui l'oportunitat de parlar i ser escoltat.
- **Assegurar la imparcialitat/multiparcialitat** i l'equitat en la participació al diàleg, sense prendre partit per cap de les parts.
- **Facilitar l'exploració de les necessitats de les parts** per arribar a un acord mutu que sigui acceptable i beneficiós per als participants.

Estudi de cas de Diàleg ambiental a Catalunya

6.

6. Estudi de cas de Diàleg ambiental a Catalunya

6.1. Context

En el marc del projecte “Diàleg ambiental per a totes” es va realitzar una prova pilot per posar en pràctica les eines presentades en aquesta guia. S’escollí un espai natural de l’Alta Garrotxa (gorgs de Sant Aniol) afectat per la sobrefreqüentació de visitants.

Aquesta problemàtica s’ha accentuat, sobretot, després del període de desconfiament per la pandèmia de la Covid-19, i que presenta un impacte ambiental important, tant per la biodiversitat com a nivell social (Casadeval et al. 2021).

La Fundació Emys ja havia intervingut en aquesta zona per promoure la participació ciutadana, i volia actualitzar-ne la metodologia. L’Administració gestora de l’espai natural va acceptar que INSTA s’integrés en aquesta fase del projecte per contribuir a l’evolució de la fase participativa; a partir de promoure el diàleg ambiental i les eines restauratives.

6.2. Disseny de l’actuació

L’actuació d’INSTA es va definir com a “Revisió i valoració de la regulació de l’accés al gorgs de Sant Aniol: què ha funcionat i quins són els reptes”

6.2.1. Objectius de la prova pilot

Els objectius de la prova pilot van ser els següents:

- **Aplicar l’enfocament restauratiu per abordar la problemàtica de l’accés a l’espai natural dels gorgs Sant Aniol.**
- **Col·laborar en la revisió de les mesures proposades a l’anterior procés participatiu.**

En aquest cas, l’objectiu es va centrar en el factor principal de pressió sobre l’espai natural, la sobrefreqüentació. I l’enfocament no es va orientar cap a la reparació del dany directament, sinó en les mesures de gestió i prevenció que els afectats podien fer per millorar la situació.

6.2.2. Metodologia

La metodologia es va fonamentar en l'enfocament restauratiu, que es concreta en l'ús de pràctiques restauratives, uns principis restauratius i el concepte del procés just.

a) Ús de les pràctiques restauratives als espais de diàleg

L'enfocament restauratiu cerca crear espais de diàleg inclusius, equitatius i col·laboratius, on es fomenti l'escolta, l'empatia i la gestió de les diferències o situacions de conflicte de manera pacífica, amb el reconeixement de les parts i la participació activa de tots els agents implicats. També posa el focus en la prevenció d'aquests mitjançant la creació d'enllaços sòlids per construir accions i donar resposta de forma sostenible.

b) Principis restauratius

A continuació, es defineixen breument els principis restauratius que prèviament hem desenvolupat en aquesta guia:

PRINCIPIO**1**

Tothom té una perspectiva única i una contribució valuosa a fer.

PRINCIPIO**2**

Els nostres pensaments influeixen en les nostres emocions i tots dos en allò que diem o fem.

PRINCIPIO**3**

Les nostres accions impacten en les persones del nostre voltant.

PRINCIPIO**4**

Les nostres accions són estratègies per donar resposta a les nostres necessitats

PRINCIPIO**5**

Les persones afectades per una situació o problema són les millors per resoldre-la.

Aquests principis inclouen:

- **Reconeixement i respecte:** Tots els membres de la comunitat són valorats i respectats per igual, independentment de les diferències.
- **Responsabilitat compartida:** Tots tenen un paper per exercir en la creació d'un ambient segur i positiu a la comunitat.
- **Empatia i comprensió:** Fomentar l'empatia i la comprensió mútua entre els membres de la comunitat per promoure una cultura de tenir cura de les relacions i oferir i rebre suport.

- **Reparació del dany:** Centrar-se en la reparació del dany causat per les accions negatives en lloc de castigar o culpar els involucrats.
- **Diàleg obert i honest:** Promoure un diàleg obert i honest com a mitjà per abordar els conflictes i resoldre problemes de manera constructiva.
- **Inclusió i equitat:** Garantir que totes les veus siguin escoltades i que totes les persones tinguin igualtat d'oportunitats per participar a la comunitat.

c) Concepte de procés just de Ted Watchel

Les persones tendiran a confiar i cooperar lliurement amb els sistemes, quan es dona un procés just, independentment de si elles mateixes guanyen o perden. Un procés just és crear i mantenir canals oberts de comunicació perquè les persones puguin sentir que es tenen en compte les seves idees i sentiments o necessitats.

6.2.3. Participants i grups d'intervenció

Per identificar els actors implicats es va fer una reflexió profunda. Calia tenir present que era una petita vall, amb una part dels actors que viuen des de diverses generacions, i d'altres que han arribat recentment. Per tant, la informació i el coneixement de la problemàtica entre els actors era força diferent entre ells.

Un altre factor interessant va ser l'impacte dels actors externs de la vall, especialment els nombrosos visitants d'aquest espai natural i que es considerava un factor en relació amb la sobrefreqüentació. Els visitants podien tenir orígens molt diversos (comarca, Catalunya, Espanya, estranger, etc.) i no era possible contactar-los a tots.

Després d'un debat ampli amb la Fundació Emys i l'administració gestora de l'espai natural, es van identificar 26 actors pertanyents a la comunitat afectada, que vam agrupar en 4 grans grups:

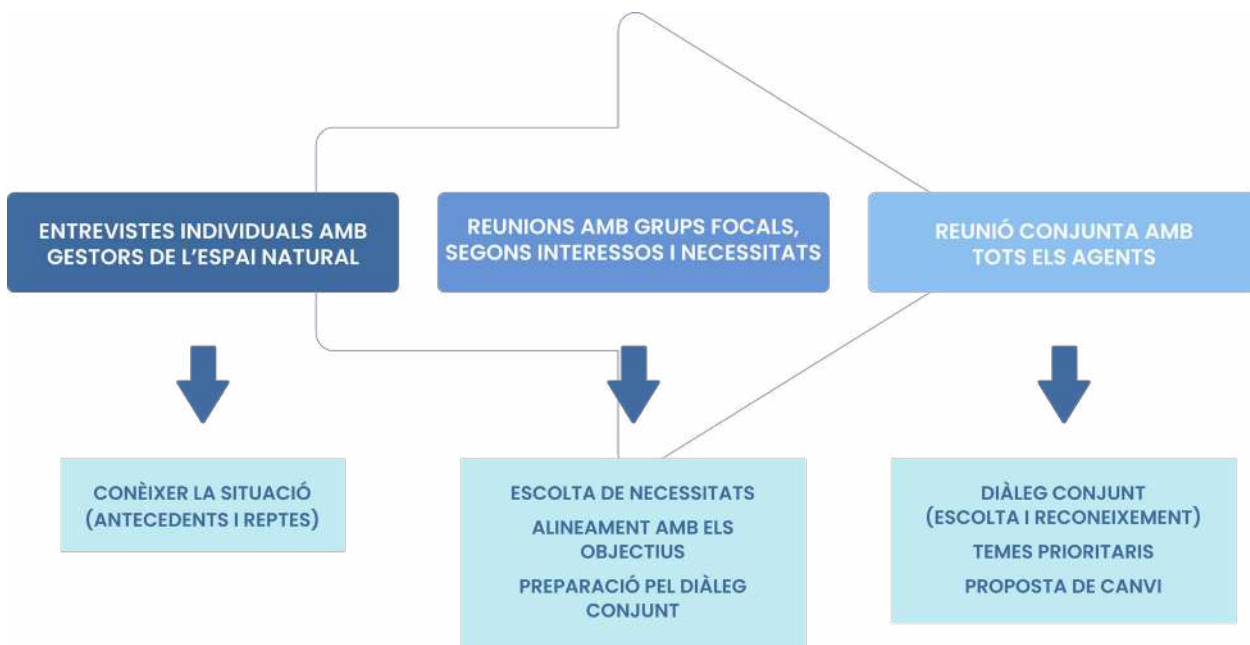
- **Administració:** administració gestora de l'espai natural, municipis (3), cossos de seguretat (bombers, agents rurals, centre d'emergències, ADF), organisme gestor del turisme i el servei d'informació que gestionava el l'aparcament principal.
- **Propietaris :** 6.
- **Agents econòmics** (activitats econòmiques): 7 (Càmping, restaurant, refugi, 2 allotjaments de turisme rural, hostel, activitats de natura).
- **Associacions i veïns:** 3.

La representació dels turistes es va agrupar a la institució "organisme gestor del turisme", que tenint en compte els seus estatuts es va decidir incloure al grup "administració".

6.2.4. Fases de la intervenció

El següent esquema recull les principals fases de la intervenció:

Esquema: Fases de la intervenció

(Font: elaboració pròpia)

En primer lloc, es va fer una reunió amb l'òrgan gestor per comprendre la situació actual, quin era l'històric de les mesures aplicades, els reptes principals i els objectius de gestió de l'espai natural.

Tot seguit, es van organitzar les reunions per grups. Com que diversos actors tenien el rol de propietaris, activitats econòmiques i alguns també de veïns, es va decidir simplificar l'actuació i organitzar la fase de reunions amb dos grans grups: el grup "Administració" i el grup "Propietaris, activitats econòmiques i veïns"

6.2.4.1 Dinàmica reunions per grups

a) Metodologia

Es va fer una breu presentació de l'equip de facilitadors i de les dinàmiques organitzades en 3 rondes:

- **Ronda d'entrada:** una pregunta trenca-gel i preguntar si falta algun actor més al grup.
- **Ronda d'aprofundiment:** Quins temes hem de tractar a la reunió conjunta? (amb tots els actors dels 2 grans grups).
- **Ronda de tancament:** Què necessites perquè la reunió conjunta sigui un espai segur per col·laborar amb tots els agents i que les accions que s'acordin siguin sostenibles en el temps?

b) Principis restauratius i les dinàmiques

- **Les rondes es van dinamitzar amb activitats**, que integren els principis restauratius tal com es mostra a la següent Taula:

Taula 1. Principis restauratius a les dinàmiques

Principis	Ronda	Activitats
Principi 1	3 rondes	Torns de paraula amb "l'objecte de paraula"
Principi 2	1ª ronda	Verbalitzar les connexions afectives amb l'espai (pregunta trenca-gel: Quina és la meva relació amb el territori?)
	2ª ronda	Identificar els temes a tractar en la reunió conjunta (els facilitadors han reformulat el que deien els participants per identificar les necessitats darrere de cada tema)
Principi 3	2ª ronda	Quan els actors han proposat accions per cada tema, els hem preguntat: Com creus que rebran la resta d'agents les accions proposades?
Principi 4	2ª ronda	Hem demanat als participants quines accions concretes poden realitzar a nivell individuals, a nivell d'administració i col·lectivament.
Principi 5	3 rondes	La participació dels actors en el cercle, i la voluntat que se sentin còmodes i en seguretat. Per exemple, amb la pregunta: Que necessitar per que el cercle conjunt sigui un espai segur per col·laborar amb tots els agents i que les accions que s'acordin siguin sostenibles en el temps?

Font: elaboració pròpia

c) Resultats

En aquesta reunió, el nombre de participants va ser de 8 (reunió administració), i de 23 (reunió "propietaris, agents econòmics, veïns"), per una durada de 2h. Els participants van identificar els temes principals, i van decidir que voldrien participar en una reunió conjunta amb el conjunt d'actors per concretar solucions per millorar la situació actual.

Pel que fa a la participació dels actors, es va decidir no incloure el grup d'escadadors per poder dedicar-hi un espai de treball específic, ja que el debat era més ampli que el del mateix accés a la zona. I en tot cas, quan es va demanar als participants si s'hi havien d'incloure nous actors, no els van identificar.

Participants a la reunió grupal amb administracions

Participants a la reunió grupal amb propietaris, agents econòmics, i veïns

6.2.4.2 Dinàmica de la reunió conjunta

a) Metodologia

Es va fer una breu presentació de l'equip de facilitadors, i de les dinàmiques organitzades en 3 rondes:

- **Ronda d'entrada:** una pregunta trenca-gel i una dinàmica en petits grups per conèixer-se millor.
- **Ronda de reconeixement:** identificar què s'ha fet fins ara al territori per abordar la situació que es valora al cercle, explicant les dificultats i metes de cada etapa. Incorporant una dinàmica per conèixer la història dels darrers anys, reconèixer les metes, les dificultats i crear un espai per al reconeixement del treball realitzat.
- **Ronda d'aprofundiment:** quins temes prioritzem i quines accions acordem per avançar.
- **Ronda de tancament:** explicar com han viscut els participants l'experiència d'aquest cercle.

b) Principis restauratius i les dinàmiques

Les rondes es van dinamitzar amb activitats, que integraven els principis restauratius tal com es mostra a la següent Taula:

Taula 2. Principis restauratius a les dinàmiques

Principis	Ronda	Activitats
Principi 1	3 rondes	Torns de paraula amb "l'objecte de paraula" Dinàmica en petits grups per parlar sobre: Quin és el teu primer record d'aquest espai natural?
Principi 2	1ª ronda	Els participants evoquen les seves emocions respecte al seu primer record en l'espai natural.
	3ª ronda	Història i revisió de l'ús en els últims anys (legitimació dels actors i accions realitzades, així com de la dificultat i reptes a llaurar per el futur) Per cada tema: els participants emplenen una fitxa identificant les dificultats, necessitats i emocions que proposen.
Principi 3	3ª ronda	Es pregunta als participants: Quines són les connexions entre accions?, quin és el seu impacte en la resta d'actors implicats, les accions proposades beneficien a tots/es?
Principi 4	2ª ronda	Es demana a cada participant identificar els problemes i les fites de les fases que s'han fet fins ara.
	3ª ronda	Per cada tema: els participants emplenen una fitxa identificant les dificultats, necessitats i accions que proposen.
Principi 5	3 rondes	Es demana als participants que facin propostes, que les valorin conjuntament, per arribar a accions col·laboratives que beneficiïn a tot el món, si cal. Així com identificar prioritats i recursos necessaris per poder portar-la a terme.

Font: Elaboració pròpia

c) Resultats

En aquesta reunió, el nombre de participants va ser de 26 (representants del grup de propietaris, agents econòmics i veïns) per una durada de 2h. En aquesta reunió es van identificar els temes principals de debat comuns, aprofundint fins a identificar les principals propostes. La tasca de concretar les propostes en acords i validar-los es va deixar com a responsabilitat de la Fundació Emys que es va comprometre a organitzar una reunió participativa per fer aquesta tasca.

Dinàmica de la reunió conjunta.

Dinàmica de la reunió conjunta.

Dinàmica de la reunió conjunta.

Dinàmica de la reunió conjunta.

6.2.5. Avaluació

La prova pilot ha aportat una sèrie de factors que han influït en la gestió de la situació:

- **Crear espais de diàleg estables:** Aquesta prova pilot va permetre fer dues reunions prèvies amb un total de 31 participants que van acceptar realitzar una reunió conjunta (26 participants). La possibilitat de reunir els principals actors és rellevant, per inusual. Els participants han donat importància a aquest tipus de reunions per crear vincles, per veure la part humana de cadascú i perdre la por d'escoltar-se i de treballar conjuntament. Les pràctiques restauratives van ajudar a dinamitzar el diàleg: cada participant va tenir l'oportunitat d'expressar-se i sentir-se escoltat.

Segons alguns participants, "s'ha plantat una llavor", i ara cal donar continuïtat a aquest procés. L'administració gestora es va comprometre a fer reunions de seguiment per garantir un espai de diàleg entre els actors i el seguiment dels acords.

- **Canvi al model de resposta als conflictes en aquesta zona:** abans els actors es dirigien a l'administració gestora de l'espai natural com a única via per solucionar el conflicte. Amb la prova pilot, els actors han identificat que tenen una nova via: dialogar entre si i atrevir-se a escoltar-se per identificar les seves pròpies solucions.

El canvi és molt recent, i passar de les reunions individuals amb l'administració a les reunions grupals és un procés que necessita temps, i l'administració gestora pot jugar un rol de catalitzadora per avançar en el diàleg.

- **Promoure la corresponsabilitat:** la intervenció ha ajudat a prendre consciència que tots els actors poden aportar alguna cosa per millorar la situació i no només l'administració. Amb aquesta voluntat també s'aconsegueix empoderar els participants.
- **Valors del diàleg:** la prova pilot ha contribuït que les parts tinguin cura de les relacions. D'una banda, s'ha donat veu a les preocupacions, alhora que s'ha pogut escoltar les dels altres. Els participants han gosat exposar-se i tenir curiositat real per saber "Què pensen els altres de les meves propostes?".

Aquest procés, en el marc restauratiu, ha ajudat a transformar la mirada de cada actor per modificar els posicionaments inicials, sempre que va ser possible, i obrir-se a cercar una alternativa que tingui en compte les necessitats de cada part.

Recomanacions

7. Recomanacions

Per acabar, volem puntualitzar alguns aspectes que ens semblen importants per contribuir a aplicar el diàleg ambiental:

- **Formació:** És fonamental poder adquirir els coneixements teòrics i pràctics per poder desenvolupar l'actuació de diàleg ambiental de manera segura. Es recomana la formació continuada.
- **En el marc de l'actuació d'un equip que està en fase d'aprenentatge, valorar la necessitat d'un acompanyament i assessorament extern d'experts en diàleg per contribuir a la millora contínua en l'aplicació de les eines explicades en aquesta guia.**
- **Importància de contribuir a una cultura de la pau** (dins de l'equip, amb la comunitat, entre les parts implicades, etc.) i no intervenir només quan el conflicte ja ha esclatat.
- **Buscar estratègies per aplicar-ho al nostre dia a dia, i també dins de l'organització que promou el diàleg amb mesures perdurables.** Per exemple, tenir en compte el diàleg i la gestió dels conflictes dins del propi equip, responent preguntes com: de quina manera es té en compte el diàleg a la presa de decisions, com es resolen els problemes dins de l'organització, quins són els espais i moments per abordar-los...?
- **Tenir en compte que és un procés i que l'aprenentatge de les eines requereix temps i esforç.**
- **La realitat en què ens trobem sovint és que el procés de diàleg és complex i difícil** (en alguns casos pot ser emocionalment dolorós) i alhora es pot viure com una oportunitat de transformació del conflicte i també a nivell personal.
- I finalment, recomanem molta, molta, **moltíssima pràctica!**

Referències bibliogràfiques

8. Referències bibliogràfiques

Alonso Leal, N., Campos Fernández de Piérola, S., Majadas Andray, J., Piñeiro García de León, C., Sampedro Ortega, Y. (2021). *La mirada mediadora en los conflictos socioambientales*. Cuadernos Entretantos nº 10. Fundación Entretantos. https://www.entretantos.org/wp-content/uploads/2021/11/CuadernoEntretantos10_Conflictos-1-1.pdf

Carbonell, X., Prokopljevic, M., Di Masso, M., Puebla, C., & Lemkow, L. (2011). Mediació en conflictes ambientals. En P. Casanovas, J. Mague y M.E. Lauroba (Dir.), *Libre Blanc de la Mediació a Catalunya* (pp. 687-729). Generalitat de Catalunya.

Carvalho, P. & Calvo, G. (2020). Conflictos, Diálogo y Acción Colectiva con enfoque territorial: Nuevas formas de pensar la relación comunidad-empresa-Estado. *OPERA* 26, 17-36.

Casadeval, I., Carbonell, L., Font, O., Poch, S. (2021). *Model sistematitzat d'anàlisi i gestió d'ús públic: Gestió de la sobrefreqüentació en gorgs de les comarques gironines*. Diputació de Girona y Fundació Emys

Centro Nansen para La Paz y el Diálogo (2020). *Manual Nansen para facilitadores de diálogo y transformación de conflictos*. <https://nansen.peace.no/es/manual-nansen-para-facilitadores-de-dialogo-y-transformacion-de-conflictos>

Ecoticias (2023, 10 de octubre). Tarragona: Demandan la contaminación por pellets de plástico. <https://www.ecoticias.com/residuos-reciclaje/tarragona-demandan-la-contaminacion-por-pellets-de-plastico> (Consultado el 30/08/24).

European Forum for Restorative Justice (2021). *Manual on Restorative Justice. Values and standards for practice*. EFRJ. https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2021-11/EFRJ_Manual_on_Restorative_Justice_Values_and_Standards_for_Practice.pdf

Engel, A. y Korf, B. (2006). *Técnicas de negociación y mediación para la ordenación de los recursos naturales*. Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y la Alimentación. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bits-treams/9d830658-037c-4f91-8fcb-7c99152ae5ed/content>

Fundación Cambio Democrático – FCD (2022). *Manual sobre prevención y transformación de conflictos*. FCD. <https://todosobremediacion.com.ar/wp-content/uploads/2023/05/Manual-sobre-prevencion-y-transformacion-de-conflictos-FCD.pdf>

Huamaní, G. & Padilla, G. (2015). *Proyecto "conservación para la paz" Fortaleciendo las capacidades de los agentes de paz. Análisis de conflictos*. USAID, Sociedad Peruana de Derecho Ambiental. https://biblioteca.spda.org.pe/biblioteca/catalogo/_data/20200327230906_Modulo%20%20Liderazgo%20para%20la%20resoluci%20

C3%B3n%20de%20conflictos.pdf

Hopkins, B. (2019). *Temps de cercle, i reunions de cercle. Manual pràctic*. Institut per a la convivència i l'èxit escolar. Direcció General Innovació i comunitat educativa, Govern de les Illes Balears. https://www.encercle.cat/wordpress/wp-content/uploads/2019/09/TC_1_4_digital.pdf

Lederach, J. P. (2000). *El abecé de la paz y los conflictos: educar para la paz* (Vol. 104). Los libros de la Catarata.

Lederach, J. P. (2009). *El Pequeño libro de Transformación de Conflictos*. Good Books. Mapa de conflictes ambientals oberts a Catalunya. Crític, disponible en: <https://www.elcritic.cat/dades/mapa-80-conflictos-ambientals-de-catalunya-70763> (Consultado el 17/07/2024).

Mondéjar Pedreño, R. (s.f.). Los conflictos ambientales. *Vlex Información jurídica inteligente*. <https://vlex.es/vid/conflictos-ambientales-579189750> (Consultado el 30/08/24).

Moore, C. W. (2014). *The mediation Process: Practical strategies for resolving conflict*. John Wiley & Sons.

Muñoz Hernán, Y. et al. (2013). *Guía para el Diálogo y la Resolución de Conflictos Cotidianos*. Centro de Investigación por la Paz, Gernika Gogoratz, Diputación Foral de Gipuzkoa. <https://www.psicok.es/guias/dialogo-resolucion-conflictos>

O'Connell, T., Wachtel, B., & Wachtel, T. (2013). *Reuniones de Justicia Restaurativa, Volumen 2: Manual de Reuniones Restaurativas*. (1ª ed.). International Institute for Restorative Practices.

Orellana, R. (1999). Conflictos...¿ sociales, ambientales, socioambientales?... Conflictos y controversias en la definición de los conceptos. En: P. Ortiz (Comp.), *Comunidades y Conflictos socioambientales. Experiencias y desafíos en América Latina* (pp. 331-344). Ediciones UPS.

Ormaechea Choque, I. (2001). Resolución de conflictos ambientales: nueva perspectiva para el análisis y solución de conflictos. En: P. Foy Valencia (Ed.), *Derecho y Ambiente. Nuevas Aproximaciones y estimativas* (pp. 163-177). Fondo Editorial de la Pontificia Universidad Católica del Perú.

Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo - PNUD (2013). *Guía Práctica de Diálogo Democrático*. PNUD, OEA. <https://www.undp.org/es/latin-america/publicaciones/guia-practica-de-dialogo-democratico>

Ramírez, A. P. Q. (2001). *El conflicto Socioambiental y estrategias de Manejo*. https://www.fuhem.es/wp-content/uploads/2019/08/conflicto_socioambiental_estrategias-_manejo.pdf

Reyes García, V. (2009). Conocimiento ecológico tradicional para la conservación:

dinámicas y conflictos. *Papeles* 107, 39-55.

Rosenberg, M. B. (2006). *La comunicación no violenta: Un lenguaje de vida*. Gran Aldea Editores.

Sánchez Agudelo, P. V., Rojas Granada, C., Aguirre Álvarez, N., Cardona Cardona, A., Lugo Agudelo, V. (2020). El diálogo como práctica colectiva para la reconciliación social. *El Ágora* 20(2), 204-2018.

Schmitz, J. (2018). *Prácticas restaurativas para la prevención y gestión de conflictos en el ámbito educativo*. ProgettoMondo Mlal.

Ury, W. (2005). *Alcanzar la paz: Resolución de conflictos y mediación en la familia, el trabajo y el mundo*. Ediciones Paidós

Ury, W., Fisher, R., Patton, B. (2011). *Obtenga el sí: El arte de negociar sin ceder*. Gestión 2000 Grupo Planeta.

Wagner, J.H. (2014). *Manual de Diálogo y Acción Colaborativa*. Friedrich Ebert Stiftung Ecuador.

Walter, M. (2009). *Conflictos ambientales, socioambientales, ecológicos, distributivos, de contenido ambiental... Reflexionando sobre enfoques y definiciones*. Centro de investigación para la Paz.

Zehr, H. (2012). *Cambiando de lente: un nuevo enfoque para el crimen y la justicia*. Herald Press.

Annexos

Preguntes restauratives¹⁶

la Ronda: expressió de la vivència

Les preguntes restauratives que dirigirem a l'autor són:

- Què ha passat, i quina ha estat la seva participació?
- En què estaves pensant en aquell moment?
- Que t'hagués agradat explicar, ja qui, en el moment en què vas actuar com ho vas fer?
- En què heu pensat des de l'incident?
- Qui creus que ha estat o han estat afectats per les teves accions?
- Com creus que s'ha vist o afectat?
- Com et sents davant aquest(s) fet(s)?
- Què t'agradaria dir avui, als participants del cercle?

Les preguntes restauratives a les persones afectades pels fets:

- Què va passar?
- Quina va ser la teva reacció al moment de l'incident?
- Com et sents respecte al que va passar?
- Com t'ha afectat aquesta situació; quines conseqüències ha tingut per a tu?; qui més ha resultat afectat i de quina manera?
- Què ha estat el més difícil per a tu?
- Com van reaccionar els teus amics, família, etc. davant d'aquesta situació?
- Quin t'agradaria que fos el resultat d'aquesta reunió?

En funció de la situació, i de les entrevistes, podem escollir una versió de preguntes més sintètica pels membres de la comunitat:

- Què va passar?
- Com et sents respecte al que va passar?
- Què ha estat el més difícil per a tu?

¹⁶ Model de preguntes restauratives facilitada per l'entitat francesa DIALOG. Per a més informació, consulti: <https://restaurelelien.fr/>

2a Ronda: comprensió de la vivència

El facilitador es dirigeix novament a l'autor dels fets i li pregunta:

- Què has sentit del que t'han dit?
- Com et sents ara?
- T'agradaria dir alguna cosa més?
- Què t'agradaria que passés a partir d'ara?

Seguidament, el facilitador s'adreça a la persona (o grup) afectat pels fets:

- Què has sentit del que t'han dit?
- Com et sents ara?
- T'agradaria dir alguna cosa més?
- Quin resultat voldries d'aquest cercle?

Finalment, es dirigeix als membres de la comunitat i pregunta:

- Com et sents ara?
- T'agradaria dir alguna cosa més?

3a Ronda: reparació del dany viscut

El facilitador obrirà la possibilitat de reparar el dany fent preguntes dirigides:

- A l'autor: Quines propostes voldríeu aportar per reparar el dany?
- Als afectats: Què hauria de passar perquè el dany causat es repari, almenys una mica?

